

REDOVISNING AV FINANSIELLA TILLGÅNGAR

*Grundläggande frågor vid
redovisningen av finansiella tillgångar
i kommuner och landsting*

FÖRORD	5
FÖRFATTARNAS FÖRORD	7
1 VARFÖR EN SÅDAN HÄR HANDBOK?	8
1.1 Huvudbry i Finred	9
1.2 Handbokens huvudsakliga målgrupp och syfte	9
1.3 Handbokens fortsatta disposition	10
2 NÅGRA VANLIGT FÖREKOMMANDE FINANSIELLA INSTRUMENT	12
2.1 Räntebärande värdepapper	13
2.1.1 Diskonteringsinstrument	13
2.1.1.1 Statsskuldväxlar	13
2.1.1.2 Företagscertifikat och kommuncertifikat	14
2.1.1.3 Bankcertifikat	14
2.1.2 Obligationer	15
2.1.2.1 Bostadsobligationer	15
2.1.2.2 Företagsobligationer	16
2.1.2.3 Statsobligationer	16
2.1.2.4 Realränteobligationer	16
2.1.2.5 Förlagslån	16
2.1.2.6 Aktieindexobligationer	17
2.2 Aktier	17
2.3 Andelar i värdepappersfond	18
3 REDOVISNING AV FINANSIELLA INSTRUMENT	20
3.1 Vägledande principer och aktuell normgivning	21
3.1.1 Tre viktiga redovisningsprinciper	21
3.1.2 Klassificering och värdering av finansiella tillgångar	22
3.1.3 Portföljvärdering	23
3.1.4 Courtage och avgifter	23
3.1.5 Tidpunkt för bokföring	24
3.1.6 Tilläggsupplysningar	24

3.2	Redovisning enligt Kommun-BAS 02	24
3.3	Redovisning av aktier	25
3.3.1	Värdereglering	25
3.3.2	Bokföring av realisationsresultat	27
3.4	Redovisning av aktieportfölj	29
3.4.1	Värdering av aktieportfölj	30
3.4.2	Värdereglering och bokföring av realisationsresultat	31
3.5	Redovisning av andelar i värdepappersfond	32
3.5.1	Värdereglering	32
3.5.2	Redovisning av utdelning på aktier i aktiefond	34
3.5.3	Bokföring av realisationsresultat	35
3.6	Redovisning av aktieindexobligationer	35
3.6.1	Bokföring av finansiella intäkter	35
3.7	Redovisning av certifikat och statsskuldväxlar	37
3.7.1	Placering i balansräkningen	37
3.7.2	Värdering vid bokslut	37
3.7.3	Bokföring av försäljning och inlösen	39
3.8	Redovisning av obligationer med kupongränta	40
3.8.1	Placering i balansräkningen	40
3.8.2	Värdereglering samt periodisering av ränta	40
3.8.3	Bokföring av reaförlust samt ränteintäkter	42
3.9	Redovisning av nollkupongsobligationer	43
3.9.1	Placering i balansräkningen	43
3.9.2	Värdereglering samt periodisering av ränta	44
3.9.3	Bokföring av realisationsresultat	46
3.9.4	Speciellt om reala nollkupongsobligationer	47
3.10	Redovisning av upplåning via certifikatprogram	47
3.10.1	Placering i balansräkningen	48
3.10.2	Redovisning av ett certifikat	48
4	EPILOG – VAD KAN VI FÖRVÄNTA OSS AV FRAMTIDEN	52
5	REFERENSER	54

FÖRORD

Allt fler kommuner och landsting har börjat fondera medel för framtida pensionsförpliktelser, vilket innebär att stora volymer placeras i olika slag av värdepapper, s.k. finansiella instrument. Balanskravet i sig kommer efterhand att leda till kassamässiga överskott i kommuner och landsting. Till den del likvidöverskottet inte används till investeringar eller låneamorteringar ska dessa överskott förvaltas.

Ett antal redovisningsfrågor uppstår i samband med att medel placeras i finansiella instrument. Rådet för kommunal redovisning har kunnat konstatera att den litteratur som hittills funnits inom detta område antingen har tyngdpunkten på relativt komplicerade instrument eller är gammal och delvis inaktuell. Rådet har därför ansett att det finns ett behov av en lättfattlig instruktion, en handbok, som kan utgöra ett stöd åt dem som i kommuner och landsting ansvarar för redovisningen av finansiella instrument. Målgruppen är framför allt redovisningsansvariga i mindre och medelstora kommuner och landsting med begränsad erfarenhet av problemområdet, men handboken kan också vara ett stöd åt mera erfarna placerare.

Rådet har uppdragit åt Rådet för Kommunal Ekonomisk Forskning och Utbildning, KEFU, att i handbokens form utarbeta denna idéskrift om redovisning av finansiella placeringar. Skriften har utarbetats av Torbjörn Tagesson, Fredrik Ericsson och Ulf Ramberg. Huvudförfattaren Torbjörn Tagesson är universitetslektor vid Högskolan Kristianstad, Fredrik Ericsson är doktorand i företagsekonomi vid Lunds Universitet med inriktning mot redovisning och Ulf Ramberg är universitetslektor vid Lunds Universitet samt forskningsledare vid KEFU. Enligt Rådets uppfattning har resultatet blivit en skrift som väl uppfyller det avsedda syftet.

Rådet för kommunal redovisning är utgivare av skriften och anser att denna skrift kan stimulera till utvecklingen av en god praxis inom det berörda området. För skriftens sakinnehåll och slutsatser svarar dock författarna.

Harald Lindström

Rådet för kommunal redovisning, ordförande

FÖRFATTARNAS FÖRORD

Att få möjligheten att skriva en handbok för Rådet för kommunal redovisning innebär många saker. Det innebär t ex en ära att få förtroendet, vilket vi tackar för. Det innebär också ett arbete som innehåller mycket lärande. Under arbetet med handboken har vi lärt oss mycket om praktikens dilemman och spörsmål avseende redovisning av finansiella tillgångar. Insikter och reflektioner som vi har stött och blött utifrån de redovisningsteorier och tolkningar som vi är skolade i. Utan det nära samarbete som vi har haft med vår referensgrupp från kommuner och landsting (Lars Niklasson, Lunds kommun, Sven Carlsson, Region Skåne, Staffan Moberg, Malmö stad och Lennart Henriksson, Malmö stad) och handbokens redaktionskommitté (Sven Carlsson, Region Skåne, Hans Olsson, Göteborgs kommun, Åke Bengtsson, Halmstads kommun och Ulf Lennartsson, Svenska Kommunförbundet) hade innehållet och tonen i handboken varit sämre. Ett varmt tack också till rådets expertgrupp som gav värdefulla synpunkter på handbokens förslag till slutmanus.

*Torbjörn Tagesson
Högskolan Kristianstad*

*Fredrik Ericsson och Ulf Ramberg
Företagsekonomiska inst., Ekonomihögskolan*

1

Varför en sådan här handbok?

1.1 Huvudbry i Finred

Det är torsdag och klockan börjar bli sen. En ensam lampa lyser i Finreds kommunhus där ekonomichefen äntligen har fått lite tid över framför sitt skrivbord. Hon justerar sin skrivbordslampa och börjar fundera på kommunens finansiella situation. Starten på veckan hade varit hektisk. Olika budgetmöten hade avlöst varandra. Det mesta var sig likt. Kommunens utflyttningsstatistik var som vanligt den stående frågan i budgetdiskussionerna. Hur ska verksamheten finansieras när skatteunderlaget hela tiden minskar?

Nu tornade emellertid ytterligare ett mörkt moln allt tydligare upp sig på himlen: Kommunens pensionsförpliktelser. Om några år kommer minst hälften av kommunens anställda att gå i pension.

– Det kommer att bli tufft att göra avsättningar till de som arbetar och samtidigt betala till de som redan är pensionerade, reflekterar ekonomichefen. Påverkar resultatet gör det också. Förra året var rent bedrövligt då börserna mest gick ner! ... Nej, nu ska jag inte deppa ihop, tänker ekonomichefen och rycker upp sig. För att vara en ”genomsnittskommun” har vi ännu så länge klarat oss någorlunda väl. Jag är glad att vi haft en lång tradition av ekonomisk försiktighet i vår verksamhet. Det gör det lite enklare att klara av de ökade avsättningarna och ansvarsförbindelserna för pensionsförpliktelserna. Det finns kommuner som ligger mer risigt till.

På tal om det ja, i början av veckan avyttrades delar av kommunens innehav AB Invest samtidigt som vi ökade innehavet i AB Stabil. Lika bra att ta fatt i de förändringarna direkt, innan jag återgår till de budgetjusteringar som veckans inledande diskussioner resulterade i. Låt se nu hur denna händelse ska redovisas. Man hinner ju bli lite ringrostig mellan varven, tänker ekonomichefen när hon bläddrar i en ny handbok för redovisning av finansiella tillgångar.

1.2 Handbokens huvudsakliga målgrupp och syfte

Vi lämnar nu Finreds ekonomichef med förhoppningen att det är denna handbok som ligger på hennes skrivbord. Även om handel med finansiella instrument inte är något som vanligtvis förknippas med kommunal verksamhet så hoppas vi att ovanstående berättelse gjort det klart att det förekommer och varför det har ökat under de senaste åren.

Finreds kommun är inte unik i sitt slag. Kommunernas pensionsförpliktelser har medfört att landets kommuner fått ansvar för förvaltning av väsentliga belopp. I och med detta har placeringar i finansiella in-

strument, i syfte att användas för att finansiera framtida pensionsåtaganden, blivit en viktig del i kommuners finansiella planering. Utöver täckning av framtida pensionsåtaganden, kan det naturligtvis från och till vara aktuellt att placera tillfällig överlikviditet. Alla kommuner, såsom ”genomsnittskommunen” Finred, har emellertid inte möjlighet att upprätthålla spetskompetens inom alla kommunalekonomiska områden. Det är mot denna bakgrund som föreliggande handbok i redovisning av finansiella tillgångar ska förstås.

Skriften vänder sig med andra ord i första hand till mindre och medelstora kommuners ekonomichefer eller motsvarande. Då redovisningsprinciperna är de samma i såväl större kommuner som landsting är det vår övertygelse att även de kan ha nytta av boken. Förhoppningen är handboken kan användas som stöd och uppslagsverk i samband med arbetet att redovisa finansiella tillgångar.

Boken är vidare skriven inom vissa ramar. Som bekant kan finansiella tillgångar representeras av innehav av en stor mängd olika finansiella instrument, vilka kan köpas och säljas på den finansiella marknaden. De instrument som kommer att behandlas i denna handbok utgör ett urval, baserat på en explorativ förstudie gjord bland mindre och medelstora kommuner i Sverige.

Det är med utgångspunkt från denna förstudie som vi valt att inte behandla optioner och liknande derivatinstrument¹. Förstudien, tillsammans med de expertgrupper som varit delaktiga i handbokens framtagande, ska förhoppningsvis garantera att handboken tar upp de finansiella tillgångar som är ”vanligast” förekommande i en svensk genomsnittskommun.

Det bör också påpekas att handboken inte explicit diskuterar de risker som är förknippade med finansiella instrument. Utgångspunkten i handbokens exempel är att förhållningssättet till de finansiella instrument som belyses regleras i respektive kommuns eller landstings placeringspolicy eller motsvarande. Med detta sagt finns det anledning att beskriva rapportens fortsatta disposition.

1.3 Handbokens fortsatta disposition

Kapitel två inleds med en kort beskrivning av kapitalmarknadens struktur och därefter görs en genomgång av några vanligt förekommande finansiella instrument. Kapitlet är avsett att ge läsaren en översikt över hur de olika instrumenten är konstruerade, vad som skiljer dem åt respektive vilka likheter det finns, samt vem som emitterar (ger ut) dem.

I kapitel tre behandlas hur de olika instrumenten hanteras i redovisningen. Kapitlet inleds med en redogörelse för principer och redovisningsnormer som är vägledande för redovisningen av finansiella instrument. Tyngdpunkten i kapitlet har dock lagts på att illustrera redovisningen av olika typer av finansiella instrument genom ett antal exempel.

Även om tyngdpunkten ligger på redovisning av finansiella tillgångar, vilket bokens titel indikerar, har vi i avsnitt 3.10 valt att exemplifiera redovisning av finansiella skulder i samband med upplåning via certifikatprogram.

Vår ambition har varit att försöka skapa exempel som motsvarar de praktiska redovisningsproblem avseende finansiella instrument som den mindre eller medelstora kommunen kan tänkas ställas inför.

Handboken avslutas i kapitel fyra med en epilog om vad vi kan förvänta oss av framtiden avseende redovisning av finansiella instrument. Här berörs främst den internationella redovisningsstandarden IAS 39 som föreskriver en redovisning som radikalt skiljer sig från befintlig svensk praxis.

¹ Med derivatinstrument avses här instrument som kan härledas till underliggande värdepapper. Derivatinstrument används ofta för riskhantering. Exempel på derivatinstrument är köp- och säljoptioner, terminer, swappar, etc. Man skiljer normalt mellan derivat- och *avistamarknader*, där *avista* innebär köp eller försäljning för omedelbar leverans. Exempel på instrument som handlas på *avistamarknader* är aktier och olika typer av obligationer.

2

Några vanligt förekommande
finansiella instrument

Antalet instrument som handlas på de finansiella marknaderna är stort och det sker en kontinuerlig utveckling av nya instrument. Här berör vi emellertid endast de instrument som är vanligt förekommande i den mindre och medelstora kommunen. Kapitlet är tänkt som en kortfattad introduktion/repetition av de olika instrumenten i syfte att underlätta förståelsen för de redovisningslösningar som beskrivs i kapitel 3.

Kapitlet är indelat i två huvudsakliga avsnitt. Först ett avsnitt som berör räntebärande värdepapper och därefter ett avsnitt som berör aktier och aktierelaterade instrument.

2.1 Räntebärande värdepapper

De räntebärande värdepapper som berörs i detta avsnitt är antingen *diskonteringsinstrument* eller *obligationer*. Diskonteringsinstrument används för kortfristig upplåning och har vanligtvis en ursprunglig löptid på mindre än ett år (även om löptider på upp till två år kan förekomma), medan obligationer vanligtvis har en ursprunglig löptid på minst två år². Nedan behandlas först diskonteringsinstrument, därefter obligationer.

2.1.1 Diskonteringsinstrument

Ett diskonteringsinstrument är ett lån där låntagaren inte betalar någon formell ränta (räntekupong) under lånets löptid. Diskonteringsinstrumentet emitteras istället till ett lägre (diskonterat) belopp än vad som utbetalas när lånet förfaller till betalning (det nominella beloppet). Mellanskillnaden mellan det belopp placeraren betalar när han eller hon köper instrumen-

tet och det belopp denne erhåller när instrumentet förfaller utgör räntan. Räntan på instrumentet fastställs i samband med emissionstillfället och är beroende av den aktuella marknadsräntan samt av låntagarens kreditvärdighet. En hög kreditvärdighet ger en lägre ränta, eftersom placeringen då bedöms vara mindre riskabel. Räntan påverkas även av löptiden. En längre löptid medför normalt en högre ränta, eftersom risken för den som placerar i instrumentet ökar med tiden. Priset på ett diskonteringsinstrument kan beräknas enligt nedanstående formel:

$$P = \frac{N}{1 + \frac{r}{100} * \frac{d}{360}}$$

där

P = Priset, d v s det diskonterade värdet av N

N = Nominellt värde

r = Räntesats i procent

d = återstående löptid i antal dagar

Nedan beskrivs några vanligt förekommande diskonteringsinstrument.

2.1.1.1 Statsskuldväxlar

Statsskuldväxlar emitteras av Riksgäldskontoret för svenska statens räkning. Riksgäldskontorets emissioner av statsskuldväxlar sker genom de banker och fondkommissionärer som är återförsäljare åt Riksgälds-

² På grund av skillnaderna i löptider mellan diskonteringsinstrument och obligationer talar man ofta om en "kort marknad" i diskonteringsinstrument respektive en "lång marknad" i obligationer, se t ex Lybeck & Hagerud (1996).

kontoret. Dessa återförsäljare har åtagit sig att delta i emissioner av statsskuldväxlar och fungera som *market makers* för statsskuldväxlar. En market maker är en aktör som genom avtal åtagit sig att kontinuerligt ställa köp- och säljkurser för ett instrument. På detta sätt upprätthålls en andrahandsmarknad i instrumenten.

Riksgäldskontoret emitterar statsskuldväxlar genom ett auktionsförfarande varannan onsdag. Återförsäljarna får inkomma med bud på växlarna till Riksgäldskontoret och de återförsäljare som lägger bäst bud får köpa statsskuldväxlarna. Återförsäljarna säger sedan växlarna vidare till placerare. Mindre placerare och privatpersoner kan numera även lägga bud direkt i auktionerna via Internet. Statsskuldväxlar emitteras normalt på löptider upp till ett år, men Riksgäldskontoret har även emitterat växlar med löptider på upp till 18 månader. Handeln med statsskuldväxlar är livlig och därmed mycket *likvid*. Ett värdepapper är likvitt om det när som helst kan omsättas på marknaden till ett i förväg någorlunda väl känt pris.

2.1.1.2 Företagscertifikat och kommuncertifikat

Såväl privata och statliga företag som kommuner och kommunala bolag kan emittera *certifikat* som ett led i finansieringen av verksamheten. Ett företag eller en kommun som vill låna pengar genom att emittera certifikat tar kontakt med banker eller värdepappersbolag som kan åta sig att fungera som återförsäljare för certifikaten. De flesta certifikat har en till fem återförsäljare. Återförsäljarna sköter inte bara emissionen av certifikaten utan fungerar även som market makers och upprätthåller därmed en andrahandsmarknad i certifikaten. Upplåning via certifikat sker inom ramen för *certifikatprogram* vars utformning bestäms genom ett avtal mellan låntagaren och återförsäljarna.

I detta avtal specificeras bland annat den beviljade lånevolymen för certifikatprogrammet. Den beviljade lånevolymen brukar kallas programmets *rambelopp*. Rambeloppet anger hur mycket låntagaren maximalt kan låna genom certifikatprogrammet. Låntagaren behöver inte utnyttja hela programmet.

Låntagaren bestämmer även själv löptiden för de certifikat som emitteras, givet att denna inte överstiger den med återförsäljarna avtalade maximala löptiden. Löptiden kan vid emissionstillfället vara upp till 720 dagar, men vanligast är mellan 30 och 90 dagars löptid.

För att kunna emittera certifikat krävs att låntagaren har mycket god kreditvärdighet. För att investerarna ska kunna bedöma kreditrisken i certifikatprogrammen låter många emittenter av företagscertifikat eller kommuncertifikat ett externt kreditvärderingsinstitut granska certifikatprogrammen. Sådan granskning kallas *rating*. Ratingen kan avse såväl låntagaren som enskilda certifikatprogram. Två viktiga ratinginstitut är Standard & Poor's och Moody's Investors Service.

2.1.1.3 Bankcertifikat

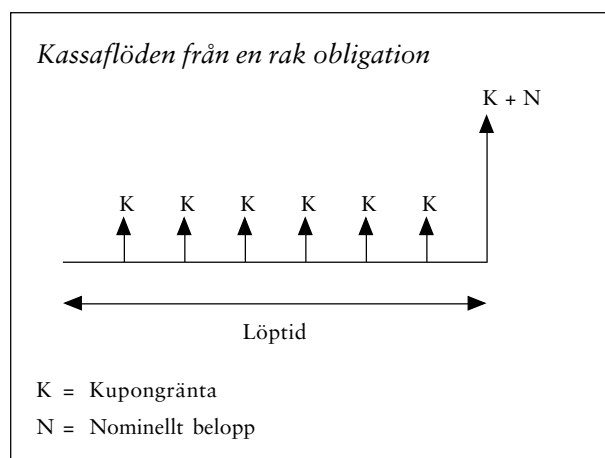
Bankcertifikat var de första instrumenten på den svenska penningmarknaden. Bankcertifikaten emitteras av banker för egen räkning. Emissionsförfarandet för bankcertifikat liknar det som används för företags- och kommuncertifikat. Bankerna vänder sig dock direkt till sina kunder när de emitterar bankcertifikat istället för att använda sig av utomstående market makers. Handeln med bankcertifikat är liten och likviditeten på andrahandsmarknaden för bankcertifikat är låg. De vanligast förekommande löptiderna för bankcertifikat är 30 till 90 dagar vid emissionstillfället.

2.1.2 Obligationer

En obligation har, till skillnad från ett diskonteringsinstrument, fastställda räntebetalningar under löptiden. Räntan betalas i efterskott. Dessa räntebetalningar sker vanligtvis en gång per år, men det förekommer även obligationer med betalning av ränta flera gånger under året. Räntebetalningarna benämns vanligtvis *kuponger*. Obligationer kallas därför även för *kuponginstrument*. Vid förvärv av en obligation betalar placeraren dels ett belopp som motsvarar kursvärdet för obligationen och dels ett belopp som motsvarar upplupen ränta per likviddagen (dvs. den dag då affärslikviden utväxlas, vilket normalt sker inom tre dagar efter avslutsdagen). På obligationens slutdatum erhåller placeraren sedan både det nominella beloppet och den upplupna kupongräntan fram till slutdagen.

En obligation som har en i förväg fastställd löptid och där även kupongräntan är fastställd i förväg benämns vanligtvis rak obligation (se skiss nedan).

Kupongräntan för en *rak obligation* fastställs före emissionstillfället och är normalt sett anpassad till den rådande marknadsräntan.

Det finns även obligationer som inte har en fastställd kupongränta, utan där räntan istället kan varieras under löptiden, så kallade *räntejusteringslån*. Kupongräntan på ett räntejusteringslån justeras under löptiden till den rådande marknadsräntan för liknande lån. I lånevillkoren för en sådan obligation anges när räntejustering ska ske samt till vilken marknadsränta den ska justeras. En vanlig form av räntejusteringslån är *Floating Rate Notes (FRN)*. Kupongstorleken på ett FRN-lån fastställs utifrån den valda marknadsräntan med tillägg eller avdrag för en i förväg avtalad marginal. Den ränta till vilket lånet justeras benämns *basränta*. Marginalen till basräntan är oförändrad under FRN-lånets löptid. En låneform som har många likheter med FRN-lån är *Variable Rate Notes (VRN)*. VRN-lån är precis som FRN-lån knutna till en utvald marknadsränta, men till skillnad från FRN-lån är det möjligt att justera marginalen till basräntan i samband med räntejustering av ett VRN-lån.

En obligation måste dock inte nödvändigtvis ha räntekuponger. Obligationer som saknar räntekupong benämns *nollkupongsobligationer* eller bara *nollkupongare*. Räntan på en nollkupongare består av skillnaden mellan vad placeraren betalar när nollkupongaren förvärfas och vad denne erhåller vid förfall. En nollkupongare påminner således till sin konstruktion om ett diskonteringsinstrument. En nollkupongare har dock vanligtvis en längre löptid än ett diskonteringsinstrument.

Nedan beskrivs några vanligt förekommande obligationer.

2.1.2.1 Bostadsobligationer

Bostadsobligationer emitteras av de så kallade mellanhandsinstituten på bostadskreditmarknaden för att

finansiera sin kreditgivning. Stora aktörer på bostadskreditmarknaden är Stadshypotek AB, SBAB, AB Spin-tab, SEB BoLån AB samt Nordea Hypotek AB.

Bostadsobligationer har i regel en löptid på över två år vid emissionstillfället. Bostadsobligationer emitteras löpande allteftersom mellanhandsinstituten har ett behov att låna pengar för att kunna finansiera sin egen utlåning. Handeln med bostadsobligationer är livlig och således är likviditeten i bostadsobligationer att betrakta som god.

2.1.2.2 Företagsobligationer

Företagsobligationer emitteras framförallt av industri-företag, kraftbolag och större handelsföretag. Företagsobligationer benämns ibland även industriobligationer. Eftersom kreditkraven för att kunna emittera obligationer är större än för att kunna emittera diskonteringsinstrument, har många av låntagarna på den svenska marknaden en statlig eller kommunal anknytning.

Löptiden för företagsobligationer är i regel på över två år vid emissionstillfället. Handeln med företagsobligationer är inte särskilt livlig och likviditeten i företagsobligationer är därigenom låg.

2.1.2.3 Statsobligationer

Statsobligationer emitteras av staten genom Riksgäldskontoret. Emissioner sker genom ett anbudsförfarande enligt Riksgäldskontorets emissionsschema. Statsobligationer har en löptid på över två år vid emissionstillfället. Löptider på upp till 16 år har förekommit. Handeln med statsobligationer är livlig och likviditeten i statsobligationsmarknaden betraktas som mycket god.

2.1.2.4 Realränteobligationer

Realränteobligationer emitteras, liksom statsobligationer, av staten genom Riksgäldskontoret. Dessa obligationer är konstruerade så att värdet på obligationen räknas upp med inflationen (mätt med konsumentprisindex). Realränteobligationer förekommer både med årlig kupongränta och som nollkupongobligationer. För realränteobligationer med kuponger räknas både det nominella beloppet och kupongerna upp med inflationen. Betalning av kupongränta på en realobligation sker årsvis. För realränteobligationer utan kuponger justeras obligationens nominella belopp så att investeraren, när obligationen förfaller till betalning, erhåller ett belopp som motsvarar både det ursprungliga nominella beloppet samt ett belopp som kompenserar för inflationen under obligationens löptid. Realränteobligationer har löptider på mellan fem och trettio år vid emissionstillfället.

2.1.2.5 Förlagslån

Förlagslån emitteras framför allt av banker och kreditmarknadsbolag. Förlagslån ses ofta som ett alternativ till att emittera obligationer. En viktig skillnad mellan förlagslån och övriga låneformer rör den ställning innehavaren av ett förlagsbevis har gentemot övriga fordringsägare om låntagaren skulle gå i konkurs. Förlagslån har nämligen sämre förmånsrätt än övriga lån, men bättre förmånsrätt än eget kapital. Förlagslån har för bankerna den fördelen att de får räknas i beräkningen av *kapitalbasen*. Storleken på kapitalbasen avgör bland annat hur stor utlåning till allmänheten en bank tillåts ha. Förlagslån har normalt årsvis betalning av kupongränta, men även nollkupongare förekommer. Löptiden för ett förlagslån är över två år vid emissionstillfället.

2.1.2.6 Aktieindexobligationer

En aktieindexobligation är en obligation där avkastningen knutits till ett eller flera aktieindex. Aktieindexobligationer är vanligtvis konstruerade som nollkupongare. När aktieindexobligationen förfaller på slutdagen betalas det nominella beloppet tillbaka tillsammans med en avkastning som fastställs till det aktuella aktieindexets procentuella uppgång under obligationens löptid multiplicerat med en *indexfaktor*. En indexfaktor på 1,20 innebär exempelvis att om slutindex är 25 procent högre än startindex så har aktieindexobligationen ökat i värde med $1,20 \times 25 = 30\%$ under hela löptiden. Indexfaktorn kan dock även vara mindre än ett, det vill säga hela indexuppgången återspeglas då inte i aktieindexobligationens värde.

På aktieindexobligationens förfallodag återbetalas minst obligationens nominella belopp. Även om slutindex är lägre än startindex så får alltså investeraren tillbaka det nominella beloppet. Aktieindexobligationer kan emitteras till det nominella beloppet, men det förekommer också emissioner till överkurs³.

2.2 Aktier

En aktie är ett bevis på en ägarandel i ett aktiebolag, vilket kan jämföras med räntebärande värdepapper som istället utgör bevis på lånat kapital. Avseende överlåtelse av aktier och registrering av ägare till aktier finns två olika regelsystem. Det ena systemet avser aktiebolag i allmänhet och är anpassat för aktiebolag med ett mindre antal aktieägare. I detta system är aktierätten knutet till ett papper, nämligen aktiebrevet. Det andra systemet är avsett för bolag med

ett stort antal aktieägare. I detta system används inte aktiebrev, utan istället används ett datoriserat kontosystem hos VPC AB. Bolag som är registrerade hos VPC benämns *avstämningsbolag*. Bolag vars aktier är noterade vid Stockholmsbörsen AB är skyldiga att vara avstämningsbolag.

Aktiebolagets bundna egna kapital kan ökas antingen genom en *nyemission* eller genom en *fondemission*. Vid en nyemission tillförs nytt kapital genom att investerare erbjuder teckna nya aktier i bolaget. De befintliga aktieägarna har dock *företrädesrätt* till de nya aktierna i förhållande till det antal aktier de tidigare äger i bolaget. Aktieägaren kan välja att delta i nyemissionen genom att utnyttja de *teckningsrätter* han eller hon erhåller av bolaget. Om aktieägaren inte önskar delta i nyemissionen kan denne välja att istället sälja teckningsrätterna.

Vid en fondemission tillförs däremot bolaget inget nytt kapital, istället ökas aktiekapitalet genom att fritt eget kapital omvandlas till bundet eget kapital eller genom att det bokförda värdet på anläggningstillgångar skrivs upp. Eftersom bolagets aktiekapital utgör summan av aktiernas nominella värde, måste vid en fondemission antalet aktier ökas genom att nya aktier ges ut. Vid en fondemission där två gamla aktier berättigar till en ny aktie erhåller den som äger fem aktier två nya aktier plus en *delrätt* för den överskjutande aktien. Aktieägaren kan då välja att antingen köpa en delrätt till för att bli berättigad till ytterligare en aktie, eller att sälja delrätten.

Antalet aktier kan även förändras genom en *split*. Vid en split sänks det nominella värdet per aktie på så

³ Vissa aktieindexobligationer är konstruerade så att det går att välja att köpa dem till överkurs för att istället få en högre indexfaktor. Det förekommer även aktieindexobligationer som är konstruerade så att de ger en viss garanterad ränta.

sätt att för varje gammal aktie utges en eller flera nya aktier. Det totala värdet av aktierna förändras inte genom själva spliten i sig utan blir endast fördelat på fler aktier. Bokföringsmässigt får en split således inga direkta konsekvenser, annat än att det bokförda anskaffningsvärdet nu är uppdelat på fler aktier. Antalet aktier kan även minskas genom en så kallad ”omvänd split” där varje ny aktie följaktligen får ett högre värde.

Handel med aktier

Handel med aktier inom Sverige sker till allra största delen på Stockholmsbörsen. För närvarande finns det två aktielistor på Stockholmsbörsen, A-listan och O-listan. Företag vars aktier är noterade på A-listan måste uppfylla högre ställda krav än vad som gäller för företag vars aktier är noterade på O-listan. För att bli noterad på A-listan ställs exempelvis vissa krav på verksamhetshistorik. Handeln med aktier sker dock enligt samma regler på de båda listorna. Inom varje lista finns ett särskilt segment för de aktier som marknaden visat störst intresse för. På A-listan kallas detta segment *Mest omsatta*, medan motsvarande segment på O-listan kallas *Attract 40*.

Organiserad handel med aktier förekommer även på ett antal mindre marknadsplatser som till exempel Aktietorget, Nordic Growth Market (NGM) samt Nya Marknaden som finns vid Stockholmsbörsen.

2.3 Andelar i värdepappersfond

En värdepappersfond är enligt lagen om värdepappersfonder⁴ en fond bestående av fondpapper och

andra finansiella instrument, vilken bildats genom kapitaltillskott från allmänheten och ägs av dem som skjutit till kapital. Med fondpapper menas aktier och obligationer samt motsvarande typer av värdepapper som är utgivna för allmän omsättning. Förvaltningen av värdepappersfonden samt försäljning och inlösen av andelar i fonden sköts av ett *fondbolag* som har fått tillstånd av Finansinspektionen att bedriva fondverksamhet.

På marknaden förekommer ett stort antal fonder av olika slag, men en viss indelning i olika huvudtyper kan göras.

- *Aktiefonder* som placerar fondens tillgångar i aktier. Fonderna har ofta en viss inriktning på sina placeringar. Vissa fonder investerar exempelvis i aktier från ett visst geografiskt område, medan andra kan vara inriktade på en viss bransch eller på företag av en viss storlek.
- *Räntefonder* som placerar fondens tillgångar i räntebärande värdepapper av olika slag. En typ av räntefond är penningmarknadsfond som investerar i räntebärande värdepapper med kortare löptider än cirka två år. Fonder som investerar i räntebärande värdepapper med längre löptider än två år kallas ofta obligationsfonder.
- *Blandfonder* som placerar fondens tillgångar i såväl aktier som räntebärande värdepapper.

Det finns även ett antal fonder som givits tillstånd av Finansinspektionen att avvika från de placeringsregler som gäller enligt lagen om värdepappersfon-

⁴ Lag (1990:1114) om värdepappersfonder.

der. Exempel på sådana fonder är *hedgefonder* som kan ha möjlighet att investera i olika typer av derivat-instrument, *indexfonder* som följer ett visst aktieindex även om detta innebär att fonden har ett större innehav i en viss aktie än vad lagen om värdepappersfonder annars tillåter⁵, samt fonder som endast placerar sina tillgångar i andra fonder.

Andelarna i en värdepappersfond är lika stora och medför lika rätt till den egendom som ingår i fonden. Värdet av en fondandel är fondens totala värde delat med antalet fondandelar. Summan av marknadsvärdena av fondens tillgångar minus eventuella skulder kallas fondens *Net Asset Value (NAV)*. NAV anges vanligen uträknat per fondandel.

⁵ I lagen om värdepappersfonder (1990:1114), finns vissa placeringsbestämmelser som förhindrar allt för stora innehav i fondpapper och andra finansiella instrument med samma emittent.

3

Redovisning av finansiella instrument

3.1 Vägledande principer och aktuell normgivning

Sedan mitten av 1980-talet har den kommunala redovisningen successivt närmat sig den redovisningsmodell som tillämpas i bolag. Idag är det i mångt och mycket samma normer och rekommendationer som gäller för såväl privat som kommunal redovisning. Detta gäller inte minst redovisning av finansiella instrument. Det finns emellertid vissa skillnader mellan kommunal och privat sektor vad gäller klassificering av finansiella tillgångar. Detta behandlas i Rådets för kommunal redovisning rekommendation nr 9 *Klassificering av finansiella tillgångar*. Denna rekommendation är för närvarande den enda rekommendation från Rådet för kommunal redovisning som behandlar finansiella instrument.

Detta innebär att kommuner i likhet med andra redovisningsskyldiga idag är hänvisade till rekommendationer från i första hand FAR, men i viss mån även Bokföringsnämnden och Redovisningsrådet, när det gäller vägledning rörande redovisning av finansiella instrument. Det är också i uttalanden och rekommendationer från dessa normgivare som vi har hämtat stöd då vi skrivit denna bok. Sedan Redovisningsrådet bildades 1989 har FAR slutat att ge ut egna rekommendationer och i takt med att Redovisningsrådet publicerat rekommendationer på olika områden har FAR upphävt sina rekommendationer. Vad gäller rekommendationer och uttalanden inom området redovisning av finansiella instrument har emellertid såväl Redovisningsrådet som Bokföringsnämnden varit mycket återhållsamma varför uttalanden och rekommendationer från FAR fortfarande är den normgiv-

ning som man som redovisningsskyldig har att hämta stöd och vägledning ifrån.

En orsak till Redovisningsrådets och Bokföringsnämndens återhållsamhet är troligtvis att man avvaktar utvecklingen internationellt.

3.1.1 Tre viktiga redovisningsprinciper

Innan vi ger oss i kast med de olika finansiella instrumenten och hur de ska redovisas finns det anledning att beröra några viktiga redovisningsprinciper som är vägledande vid redovisningen av finansiella tillgångar.

En av de mest fundamentala principerna vid upprättande av kommunal redovisning är *försiktighetsprincipen*. Denna princip innebär att tillgångar hellre ska värderas för lågt än för högt samt att skulder hellre ska värderas för högt än för lågt.

Två andra redovisningsprinciper, som hänger tätt samman med försiktighetsprincipen, är *realisationsprincipen* samt *lägsta värdets princip*. Realisationsprincipen innebär, i detta sammanhang, att vinster på grund av värdestegringar inte tas upp i redovisningen förrän vinsten är realiserad. Lägsta värdets princip innebär att en omsättningstillgång på balansräkningen ska tas upp till det lägsta av anskaffningsvärde och verkligt värde (d.v.s. marknadsvärdet). I praktiken innebär detta att om marknadsvärdet⁶ på en finansiell omsättningstillgång går upp, ska ingen justering av värdet ske i räkenskaperna. Vid nedgång av den finansiella omsättningstillgångens marknadsvärde, ska däremot en justering av värdet för denna tillgång göras i samband med årsbokslut. Om marknadsvärdet på tillgången senare stiger till anskaffningsvärde eller däröver, får värdet justeras upp, dock högst till an-

⁶ Med marknadsvärde menas börskurs eller, om sådan saknas, köpkurs på balansdagen.

skaffningsvärdet. Om en finansiell anläggningstillgång minskar till ett värde som understiger anskaffningsvärdet ska nedskrivning av värdet göras om värdenedgången är att betrakta som bestående.

3.1.2 Klassificering och värdering av finansiella tillgångar

Huruvida en finansiell tillgång är att betrakta som en anläggningstillgång eller omsättningstillgång är som framgår ovan en principiellt viktig fråga. Rådet för kommunal redovisning behandlar frågan om klassificering av finansiella tillgångar i rekommendation nr 9. I denna rekommendation slår man fast att det är syftet med innehavet som är avgörande för huruvida en finansiell tillgång är att betrakta som omsättningstillgång respektive anläggningstillgång. Är syftet med innehavet av tillgången att denna ska brukas eller innehas stadigvarande i rörelsen är den att betrakta som anläggningstillgång. Annan tillgång är att betrakta som omsättningstillgång. I rekommendationen slås fast att "...ett värdepapper som kontinuerligt är föremål för köp- och försäljning ska klassificeras som omsättningstillgång". Någon direkt koppling mellan skuld- och tillgångssidan, med avseende på vilken specifik

tillgång en skuld har finansierat, görs inte i externredovisningen (ibid.).

Att en finansiell placering ska användas för att framgent finansiera pensionsutbetalningar leder, enligt Rådet för kommunal redovisning, inte till att den med automatik klassificeras som anläggningstillgång. Rekommendationen medger dock att placeringsmedel i form av en värdepappersportfölj kan klassificeras som anläggningstillgång då det finns beslut i fullmäktige att denna värdepappersportfölj ska behållas under en längre tid. Detta även då "...relativt täta omplaceringar i form av köp och försäljning inom portföljen kan ske". Dock gäller den viktiga restriktionen att dylika placeringsmedel ska, i likhet med omsättningstillgångar, värderas till det lägsta av anskaffningsvärde och verkligt värde i bokföringen. Enligt Rådet för kommunal redovisnings rekommendation nr 7 *Upplysningar om pensionsförpliktelser och pensionsmedel* ska dock förvaltningsberättelsen innehålla upplysningar om såväl bokfört värde som marknadsvärde för de finansiella placeringar som avsatts för pensioner och liknande förpliktelser.

En sammanställning av principer för klassificering och värdering av finansiella tillgångar framgår i tabell 1.

Tabell 1 Klassificering och värdering av finansiella tillgångar

Kategori	Tillgång avsedd för stadigvarande bruk eller innehav, t ex aktier motiverade av ägarintresse	Placeringsmedel i värdepappersportfölj som enligt fullmäktigebeslut innehas under längre tid och redovisas som anläggningstillgång.	Värdepapper som kontinuerligt är föremål för köp och försäljning
Klassificering	Anläggningstillgång	Anläggningstillgång	Omsättningstillgång
Värdering	Anskaffningsvärde (såtillvida nedgång ej är att betrakta som bestående) ⁷	Lägsta av anskaffningsvärde och verkligt värde ⁸ (Lägsta värdets princip)	Lägsta av anskaffningsvärde och verkligt värde (Lägsta värdets princip)

3.1.3 Portföljvärdering

I FAR:s rekommendation nr 12, *Redovisning av aktier och andelar*, tas frågan om *portföljvärdering* upp. Den normala utgångspunkten vid värdering av tillgångar är att dessa ska värderas i enlighet med principen om post för post redovisning, dvs varje tillgångspost värderas för sig. Detta skulle innebära att vid värdering av t.ex. aktier, så ska varje aktieslag värderas var för sig. FAR menar emellertid att kollektiv värdering kan accepteras, då syftet med att placera i olika instrument av samma slag är att uppnå en riskspridning. Detta innebär att en nedgång i värdet av en post ej behöver föranleda någon nedjustering av det bokförda värdet, såtillvida portföljen som helhet inte understiger anskaffningsvärdet. Att placeringen ska behandlas som en portfölj måste naturligtvis vara fastslaget från början och sedan tillämpas konsekvent. Det bör dock uppmärksammas att kollektiv värdering förutsätter att tillgångarna kan betraktas som en homogen varugrupp (jfr Redovisningsrådets rekommendation RR2). Enligt Brorström, Eriksson och Haglund (2003) innebär detta att olika typer av finansiella instrument ej kan värderas kollektivt. I princip innebär det att ränteportföljer och aktieportföljer måste t.ex. värderas var för sig. I praxis är det emellertid vanligt förekommande att blandfonder, där såväl räntebärande

papper och aktierelaterade papper ingår, hanteras som portföljer vid värdering. Då detta förfaringsätt utgör ett avsteg från rådande normgivning bör upplysning om redovisningsprincipen samt effekt på resultat och ställning lämnas i not. En sådan upplysning torde ligga i linje med intentionerna i den kommunala redovisningslagen⁹ (KRL) 1 kap. § 3.

När man normalt värderar omsättningstillgångar så gäller principen om först in – först ut (FIFU). Detta synsätt gäller emellertid inte vid värdering av finansiella omsättningstillgångar. Om man vid flera tillfällen köpt t.ex. aktier av ett aktieslag och sedan säljer delar av innehavet i detta aktieslag, bör utgångspunkten för fastställande av anskaffningsvärde för kvarvarande aktier vara genomsnittligt anskaffningsvärde.

3.1.4 Courtage och avgifter

I anskaffningsvärdet inräknas förutom köpeskillingen även courtage. Vid försäljning av finansiella instrument räknas courtage av. Någon särredovisning av courtage sker följaktligen inte. Istället tillämpas nettoredovisning av courtage och avgifter. Courtage och avgifter i samband med försäljning av finansiella instrument utgör således ett undantag från de annars så viktiga principerna; kongruensprincipen¹⁰ och principen om bruttoredovisning¹¹.

⁷ Enligt den kommunala redovisningslagen (KRL) 6 kap. § 5 *skall* en anläggningstillgång skrivas ned om värdenedgången kan antas vara bestående. En finansiell anläggningstillgång *får* dock, enligt samma paragraf, skrivas ned även om det inte kan antas att värdenedgången är bestående.

⁸ Med verkligt värde avses här försäljningsvärdet med avdrag för beräknad försäljningskostnad. (se KRL 6 kap. § 7)

⁹ Lag (1997:614) om kommunal redovisning.

¹⁰ Kongruensprincipen innebär att förändringar i tillgångars och skulders värde redovisas över resultaträkningen.

¹¹ Principen om bruttoredovisning innebär att inkomster och utgifter redovisas var för sig. Någon kvittning får ej ske.

3.1.5 Tidpunkt för bokföring

Enligt KRL 2 kap. § 8 skall ekonomiska händelser bokföras så snart det kan ske. Vid anlitan­de av extern värdepappersförvaltare kan det naturligt nog uppstå en viss fördröjning från det att affärshändelsen sker till dess att den kan bokföras i huvudboken. Det normala torde vara att affärshändelsen bok­förs så snart avräkningsnota har erhållits. Om grundbokföringen ej är direkt samordnad med huvudbokföringen bör huvudbokföringen uppdateras minst månadsvis (Brorström et al. 2003).

3.1.6 Tilläggsupplysningar

Som tidigare nämnts krävs det enligt Rådets för kommunal redovisning rekommendation nr 7 kompletterande upplysningar i förvaltningsberättelsen avseende medel avsatta för pensioner och liknande förpliktelser.

I övrigt finns för närvarande inga uttryckliga krav på tilläggsupplysningar i den kommunala redovisningen angående finansiella instrument vare sig i form av lagstiftning eller i form av normgivning. I KRL 3 kap. § 2 sägs att resultaträkning, balansräkning och finansieringsanalys får kompletteras med upplysningar i noter. I Årsredovisningslagen (ÅRL) som gäller för såväl privata som publika aktiebolag återfinns en detaljerad reglering av tilläggsupplysningarna. I KRL återfinns inte samma typ av uttryckliga detaljkrav. Enligt Peterson (2001) har lagstiftaren här ansett att en detaljreglering av den typ som återfinns i ÅRL inte skulle vara lika relevant för kommuner och landsting.

Istället förutsätts en utveckling inom ramen för god redovisningssed.

I RR 27 *Finansiella instrument: upplysningar och klassificering* finns detaljerade anvisningar om vilka upplysningar som, enligt Redovisningsrådet, ska lämnas för att det ska bli lättare att förstå hur finansiella instrument påverkar resultat, ställning och kassaflöden. Någon motsvarande rekommendation från Rådet för kommunal redovisning finns inte i dagsläget.

3.2 Redovisning enligt Kommun-BAS 02

I de exempel som ges nedan kommer vi att använda oss av kontoplanen *Kommun-BAS 02*. Kontoplanen är uppbyggd enligt ett s.k. decimalklassificeringssystem där första siffran anger *kontoklass*, andra siffran anger *kontogrupp* och den tredje siffran anger *konto*. Liksom övriga BAS-kontoplaner finns det möjlighet att lägga till en fjärde siffra, ett *underkonto*. Av pedagogiska skäl väljer vi att i denna skrift arbeta med underkonton. Hur man numrerar och namnger underkonton kan variera från kommun till kommun.

Avsteg från kommun-BAS 02 görs emellertid vid resultatredovisning av finansiella intäkter och kostnader hänförliga till finansiella anläggningstillgångar. I denna skrift förutsätter vi nämligen att dessa tillgångar är placerade som anläggningstillgångar efter fullmäktigebeslut i enlighet med Rådets för kommunal redovisning rekommendation nr 9 och att de finansiella intäkter och kostnader som härrör från dessa placeringar i princip är att betrakta som kortfristiga.

¹² Årsredovisningslag (1995:1554).

3.3 Redovisning av aktier

I följande avsnitt ska ett antal exempel ges som berör redovisning av aktier som klassificerats som omsättningstillgångar.

3.3.1 Värdereglering

Låt oss börja med ett enkelt exempel där värdet på aktierna måste justeras med hänvisning till lägsta värdets princip. Antag att följande händer år 1:

1. Kommunen har under året köpt 1 000 aktier i det börsnoterade bolaget AB Invest för 80 000 kr.
2. Aktierna i AB Invest är vid bokslutsdatum värda 65 000 kr, varför man bokför en värdering av aktieposten.

1820 Aktier och andelar			
1. 1910	80 000	BR	80 000

1890 Nedskrivning av kortfristiga placeringar			
BR	15 000	2. 8595	15 000

8595 Nedskrivning av kortfristiga placeringar			
2. 1890	15 000	RR	15 000

3. Balans- och resultatrapport får, efter avläsning, följande utseende:

Balansrapport

Kortfristiga placeringar

1820 Aktier och andelar	80 000	
1890 Nedskrivning av kortfristiga placeringar	<u>-15 000</u>	65 000

Resultatrapport

Finansiella kostnader

8595 Nedskrivning av kortfristiga placeringar		-15 000
---	--	---------

Antag att följande händer under år 2:

1. Kommunen har i slutet av år 2 kvar samtliga sina aktier i AB Invest.

Vid bokslutsdatum är aktierna värda 70 000 kr.

1820 Aktier och andelar			
IB	80 000	BR	80 000

1890 Nedskrivning av kortfristiga placeringar		8495 Återföring av nedskrivningar av kortfristiga placeringar					
1. 8495	5 000	IB	15 000	RR	5 000	1. 1890	5 000
BR	10 000						

2. Balans- och resultatrapport får, efter avläsning, följande utseende:

Balansrapport

Kortfristiga placeringar

1820 Aktier och andelar	80 000	
1890 Nedskrivning av kortfristiga placeringar	<u>-10 000</u>	70 000

Resultatrapport

Finansiella intäkter

8495 Återföring av nedskrivning av kortfristiga placeringar		+5 000
---	--	--------

Kommentar: Under båda åren har värdering skett i enlighet med lägsta värdets princip. Uppjustering av värdet får maximalt göras upp till och med anskaffningsvärdet. Hade marknadsvärdet på aktierna under år 2 varit t ex 85 000 kr, så hade man inte justerat upp värdet mer än till 80 000 kr, dvs till anskaffningsvärdet.

3.3.2 Bokföring av realisationsresultat

Vi ska fortsätta med exemplet om kommunens innehav i AB Invest.

Vi antar nu att följande händer år 3:

1. Kommunen köper ytterligare 2 000 aktier i AB Invest för 130 000 kr.
2. Senare under året säljer man 1 000 aktier i AB Invest för 75 000 kr.
3. I samband med försäljningen av aktierna bokför man också resultatet av försäljningen.
Försäljningen innebär en reavinst på 5 000 kr.
Denna reavinst beräknas som försäljningsbelopp (75 000) – kostnad sålda aktier (70 000).
I detta exempel gäller således följande:

$$75\,000 - \frac{(80\,000 + 130\,000) \times 1\,000}{(1\,000 + 2\,000)} = 5\,000$$

4. Kvarvarande 2 000 aktier i AB Invest är vid bokslutsdatum värda 138 000 kr.

1820 Aktier och andelar				8495 Återföring av nedskrivningar av kortfristiga placeringar			
IB	80 000	3. 8498	70 000	RR	8 000	4. 1890	8 000
1. 1910	130 000	BR	140 000				

1890 Nedskrivning av kortfristiga placeringar				8498 Reavinst vid avyttring kortfristiga placeringar			
4. 8495	8000	IB	10 000	3. 1820	70 000	2. 1910	75 000
BR	2 000			RR	5 000		

5. Balans- och resultatrapport får efter avläsning, följande utseende:

Balansrapport

Kortfristiga placeringar

1820 Aktier och andelar	140 000	
1890 Nedskrivning av kortfristiga placeringar	<u>-2 000</u>	138 000

Resultatrapport

Finansiella intäkter

8495 Återföring av nedskrivning av kortfristiga placeringar	+8 000
8498 Reavinst vid avyttring kortfristiga placeringar	+5 000

Antag nu att följande händer år 4:

1. Kommunen säljer de återstående 2 000 aktierna i AB Invest för 130 000 kr.
2. I samband med försäljningen av aktierna bokför man också resultatet av försäljningen. Resultatet blir i detta fall en reaförlust med 10 000 kr. Försäljningsbeloppet (130 000) – Kostnad sålda aktier (140 000).
3. Då aktierna är avyttrade måste också tidigare gjorda nedskrivningar återföras.

1820 Aktier och andelar				8495 Återföring av nedskrivningar av kortfristiga placeringar			
IB	140 000	2. 8599	140 000	RR	2 000	3. 1890	2 000
1890 Nedskrivning av kortfristiga placeringar				8598 Reaförlust vid avyttring kortfristiga placeringar			
3. 8495	2 000	IB	2 000	2. 1820	140 000	1. 1910	130 000
						RR	10 000

4. Balans- och resultatrapport får efter avläsning, följande utseende:

Balansrapport

Kortfristiga placeringar

1820 Aktier och andelar	0	
1890 Nedskrivning av kortfristiga placeringar	0	0

Resultatrapport

Finansiella intäkter

8495 Återföring av nedskrivning av kortfristiga placeringar	+2 000
---	--------

Finansiella kostnader

8598 Reaförlust vid avyttring kortfristiga placeringar	-10 000
--	---------

Kontroll av kostnadsriktigheten: Kommunen har under de fyra aktuella åren köpt aktier i AB Invest för totalt 210 000 kr (80 000 kr år 1 och 130 000 kr år 3). Försäljningen av aktier har totalt gett inbetalningar på 205 000 kr. Den sammanlagda resultatpåverkan sett över fyra år borde följaktligen bli – 5 000 kr (205 000 – 210 000). För att bevisa kostnadsriktigheten i bokföringen ska vi nedan summera ihop samtliga resultatpåverkande poster under de fyra aktuella åren. Stämmer redovisningen ska summan av dessa poster följaktligen bli – 5 000.

År 1	
<i>Finansiella kostnader</i>	
8590 Nedskrivning av kortfristiga placeringar	- 15 000
År 2	
<i>Finansiella intäkter</i>	
8495 Återföring av nedskrivning av kortfristiga placeringar	+ 5 000
År 3	
<i>Finansiella intäkter</i>	
8495 Återföring av nedskrivning av kortfristiga placeringar	+ 8 000
8498 Reavinst vid avyttring kortfristiga placeringar	+ 5 000
År 4	
<i>Finansiella intäkter</i>	
8495 Återföring av nedskrivning av kortfristiga placeringar	+ 2 000
<i>Finansiella kostnader</i>	
8599 Reaförlust vid avyttring kortfristiga placeringar	- 10 000
Summa	- 5 000

Som framgår av sammanställningen ovan blir summan av alla resultatpåverkande poster just – 5 000 kr dvs samma som skillnaden mellan totala försäljningssvärden och totala anskaffningsvärden. Redovisningen av affärshändelserna förknippade med köp och försäljning av aktier i AB Invest är följaktligen att anse som kostnadsriktig. Redovisningen följer bokföringsmässiga grunder vilket innebär att periodiseringar skett så att intäkter och kostnader hänförs till de redovisningsperioder då de uppkommit.

3.4 Redovisning av aktieportfölj

Som nämndes i kapitel 3.1.3 kan kollektiv värdering accepteras om syftet med att placera i flera aktieslag är att uppnå en riskspridning. Det normala är att aktier som inte är avsedda för att stadigvarande innehas redovisas i kontogrupp 18. Enligt beslut från fullmäktige kan emellertid aktieportfölj som ska behållas under en längre tid redovisas som en finansiell anläggningstillgång d v s i kontogrupp 13. Någon skillnad, förutom vilka konton som används, blir det emellertid inte vad avser redovisningen eftersom värderingen oavsett klassificering ska ske enligt det lägsta av anskaffningsvärde och verkligt värde. I följande exempel kommer vi att använda oss av konton i kontogrupp 13, vi vill dock påpeka att tillämpningen är analog även om aktieportföljen istället bokförts i kontogrupp 18.

3.4.1 Värdering av aktieportfölj

Låt oss anta att följande händer år 1:

1. Fullmäktige beslutar att 1 000 000 kr ska placeras i en aktieportfölj omfattande minst tre olika aktieslag. Denna aktieportfölj ska bokföras som anläggningstillgång fast syftet med innehavet är att placera medel för framtida pensionsutbetalningar.

Pengarna placeras enligt följande:

3 000 aktier köps i AB Invest för	240 000 kr
1 000 aktier köps i Spekulant AB för	500 000 kr
2 000 aktier köps i AB Stabil för	260 000 kr
<hr/>	
Totalt anskaffningsvärde:	1 000 000 kr

1322 Aktier och andelar (portfölj)			
<hr/>			
1. 1910	1 000 000	BR	1 000 000

2. Inga fler aktier köps eller säljs under året. Vid bokslutsdatum gäller följande värden för innehavet:

Aktiepost	Anskaffningsvärde	Verkligt värde
3 000 AB Invest	240 000	195 000
1 000 Spekulant AB	500 000	570 000
2 000 AB Stabil	260 000	260 000
<hr/>		
Summa:	1 000 000	1 025 000

Enligt lägsta värdets princip behöver följaktligen ingen nedskrivning av placeringen ske då portföljens verkliga värde är högre än anskaffningsvärdet.¹³ Resultatrapporten påverkas inte utan allt som sker är att kontot 1322 Aktier och andelar (portfölj) avläses till balansrapporten.

Balansrapport

Finansiella anläggningstillgångar

1322 Aktier och andelar (portfölj)	<u>1 000 000</u>	1 000 000
------------------------------------	------------------	-----------

¹³ Hade man däremot inte tillämpad kollektiv värdering av portföljen utan varje aktieslag hade värderats för sig, så skulle en nedskrivning med 45 000 kr ha varit nödvändig. Värdet på aktierna hade nämligen vid individuell värdering enbart varit 195 000 + 500 000 + 260 000 = 955 000 kr.

3.4.2 Värdering och bokföring av realisationsresultat

Portföljtänkandet gäller vid värdering. Vid beräkning och redovisning av reavinst eller reaförlust utgår man från respektive aktieslag, precis som i exemplet 3.3.1. För att förtydliga ska ytterligare ett exempel ges.

Vi antar följaktligen att följande sker år 2.

1. Samtliga aktier i Spekulant AB avyttras för 600 000 kr.
2. I samband med försäljningen bokför man resultatet. Försäljningen innebär en reavinst på 100 000 kr.
3. 3 000 aktier i AB Chansen köps för 600 000 kr.
4. Inga fler aktier köps eller säljs under året. Vid bokslutsdatum gäller följande värden för innehavet:

Aktiepost	Anskaffningsvärde	Verkligt värde
3 000 AB Invest	240 000	180 000
2 000 AB Stabil	260 000	260 000
3 000 AB Chansen	600 000	500 000
Summa:	1 100 000	940 000

Enligt lägsta värdets princip behöver följaktligen en nedskrivning av placeringen med 160 000 kr (1 100 000 – 940 000) ske då portföljens verkliga värde är lägre än anskaffningsvärdet.

1322 Aktier och andelar(portfölj)			
IB	1 000 000	2. 8499	500 000
3. 1910	600 000	BR	1 100 000

8499 Försäljning finansiell anläggningstillgång ¹⁴			
2. 1322	500 000	1. 1910	600 000
RR	100 000		

1390 Värdering av värdepapper och långfristiga fordringar			
BR	160 000	4. 8596	160 000

8596 Nedskrivning av finansiell anläggningstillgångar			
4. 1390	160 000	RR	160 000

¹⁴ Vid förlust redovisas det istället på konto 8599.

5. Balans- och resultatrapporten får efter avläsning följande utseende:

Balansrapport

Finansiella anläggningstillgångar

1322 Aktier och andelar (portfölj)	1 100 000	
1390 Värde reglering av värdepapper	<u>-160 000</u>	940 000

Resultatrapport

Finansiella intäkter

8499 Försäljning finansiell anläggningstillgång	+100 000
---	----------

Finansiella kostnader

8596 Nedskrivning av finansiell anläggningstillgångar	- 160 000
---	-----------

3.5 Redovisning av andelar i värdepappersfond

I detta avsnitt behandlas redovisning av andelar i värdepappersfond. I nedanstående exempel används andelar i en aktiefond för att beskriva hur andelar i värdepappersfonder hanteras i redovisningen. Redovisningen av andelar räntefonder och andra typer av värdepappersfonder skiljer sig dock principiellt sett mycket lite från redovisning av andelar i aktiefonder. En skillnad mellan aktiefond och t ex räntefond är dock att en innehavaren av fondandelarna i en aktiefond kan erhålla utdelning från de aktier som fonden innehar, vilket berörs nedan under 3.5.2.

Vi har i nedanstående exempel valt att utgå från att innehavet av andelar i aktiefonden klassificeras som omsättningstillgång och därmed redovisas i kontogrupp 18.

3.5.1 Värde reglering

Antag att följande händer år 1:

1. Kommunen har under året köpt andelar i aktiefonden Robust för 800 000 kr.
2. På bokslutsdatum har fondandelarna sjunkit i värde till 756 000 kr, vilket medför att en nedskrivning med 44 000 kr (800 000 – 756 000) ska göras i enlighet med lägsta värdets princip.

1820 Aktier och andelar			
1. 1910	800 000	BR	800 000

1890 Nedskrivning av kortfristiga placeringar			
BR	44 000	2. 8595	15 000

8595 Nedskrivning av kortfristiga placeringar			
2. 1890	44 000	RR	44 000

3. Balans- och resultatrapport får, efter avläsning, följande utseende:

Balansrapport

Kortfristiga placeringar

1820 Aktier och andelar	800 000	
1890 Nedskrivning av kortfristiga placeringar	<u>-44 000</u>	756 000

Resultatrapport

Finansiella kostnader

8595 Nedskrivning av kortfristiga placeringar		-44 000
---	--	---------

Antag att följande händer under år 2:

1. Kommunen har i slutet av år 2 kvar samtliga andelar i Robust. Värdet på andelarna har nu stigit till 796 000 kr, vilket medför att 40 000 kr av den nedskrivning på 44 000 kr som gjordes vid föregående bokslut ska återföras.

1820 Aktier och andelar			
IB	800 000	BR	800 000

1890 Nedskrivning av kortfristiga placeringar		8495 Återföring av nedskrivningar av kortfristiga placeringar					
1. 8495	40 000	IB	44 000	RR	40 000	1. 1890	40 000
BR	4 000						

2. Balans- och resultatrapport får, efter avläsning, följande utseende:

Balansrapport

Kortfristiga placeringar

1820 Aktier och andelar	800 000	
1890 Nedskrivning av kortfristiga placeringar	<u>-4 000</u>	796 000

Resultatrapport

Finansiella intäkter

8495 Återföring av nedskrivning av kortfristiga placeringar		+40 000
---	--	---------

3.5.2 Redovisning av utdelning på aktier i aktiefond

Antag att följande händer år 3:

1. Kommunen har även i slutet av år 3 kvar samtliga andelar i Robust. Värdet på fondandelarna har stigit till 814 000 kr. Den resterande nedskrivningen på 4 000 kr kan nu därför återföras.
2. Under år 3 lämnas även utdelning på vissa aktier som ingår i fonden. Kommunens andel av utdelningen uppgår till 6 000 kr. Utdelningen återinvesteras i fonden av fondförvaltaren. Detta innebär att kommunens fondandelar nu har ett anskaffningsvärde av 806 000 kr (800 000 + 6 000). Utdelningen redovisas på konto 8412.

1820 Aktier och andelar		8495 Återföring av nedskrivningar av kortfristiga placeringar	
IB	800 000	BR	806 000
2. 8412	6 000	RR	4 000
		1. 1890	4 000

1890 Nedskrivning av kortfristiga placeringar		8412 Utdelning på aktier och andelar i andra företag	
1. 8495	4 000	IB	4 000
		RR	6 000
		2. 1820	6 000

3. Balans- och resultatrapport får, efter avläsning, följande utseende:

Balansrapport

Kortfristiga placeringar

1820 Aktier och andelar	806 000	
1890 Nedskrivning av kortfristiga placeringar	<u>0</u>	806 000

Resultatrapport

Finansiella intäkter

8412 Utdelning på aktier och andelar i andra företag	+6 000
8495 Återföring av nedskrivning av kortfristiga placeringar	+4 000

Kommentar: Om utdelningen inte hade återinvesterats utan istället betalats ut direkt till kommunen hade 1910 Kassa och bank debiterats istället för som ovan konto 1820 Aktier och andelar. Motkonto blir dock i båda fallen konto 8412 Utdelning på aktier och andelar i andra företag.

3.5.3 Bokföring av realisationsresultat

Antag att följande händer år 4:

1. Kommunen säljer under åt 4 samtliga andelar i Robust och erhåller 831 000 kr, vilket medför en realisationsvinst på 25 000 kr (831 000 – 806 000).

1820 Aktier och andelar				8498 Reavinst vid avyttring kortfristiga placeringar			
IB	806 000	1b. 8498	806 000	1b. 1820	806 000	1a. 1910	831 000
				RR	25 000		

2. Balans- och resultatrapport får, efter avläsning, följande utseende:

Balansrapport

Kortfristiga placeringar

1820 Aktier och andelar	0	0
-------------------------	---	---

Resultatrapport

Finansiella intäkter

8498 Reavinst vid avyttring kortfristiga placeringar	+25 000
--	---------

3.6 Redovisning av aktieindexobligationer

Aktieindexobligationer är tämligen enkla att hantera i externredovisningen, eftersom externredovisningen bygger på antagandet om ett stabilt penningvärde. Någon redovisad förlust eller nedskrivning kan därför inte bli aktuell vid innehav av aktieindexobligationer såtillvida de innehas till förfall.

3.6.1 Bokföring av finansiella intäkter

Låt oss antaga att följande händer år 1:

1. Kommunen köper aktieindexobligationer kopplade till Dow Jones aktieindex för 100 000 kr. Villkoren anger anknnytning till index med 1,2 och inlösen sker år 2.

1823 Innehav av aktieindexobligationer			
1. 1910	100 000	BR	100 000

2. Balansrapporten får, efter avläsning, följande utseende:

Balansrapport

Kortfristiga placeringar

1823 Innehav av aktieindexobligationer	<u>100 000</u>	100 000
--	----------------	---------

Någon påverkan på resultaträkningen blir det inte under år 1. Om aktieindex gått ned, så föranleder det ingen nedskrivning eftersom vi alltid är garanterade att få igen det nominella värdet vid inlösen. Om aktieindex gått upp så föranleder inte det heller någon justering eftersom vi, i enlighet med lägsta värdets princip, alltid redovisar det lägsta av anskaffningsvärde och verkligt värdet.

Låt oss nu antaga att följande händer år 2.

Vid inlösendagen har index stigit med 30 %. I enlighet med villkoren erhåller vi då:

$$100\,000 \times \left(\frac{30 \times 1,2}{100} + 1 \right) = 136\,000 \text{ kr.}$$

1823 Innehav av aktieindexobligationer			8493 Resultat vid inlösen av obligationer				
IB	100 000	1a. 1910	100 000	RR	36 000	1b. 1910	36 000

2. Balans- och resultatrapport får efter avläsning, följande utseende:

Balansrapport

Kortfristiga placeringar

1823 Innehav av aktieindexobligationer	<u>0</u>	0
--	----------	---

Resultatrapport

Finansiella intäkter

8493 Resultat vid inlösen av obligationer	+36 000
---	---------

Av de 136 000 kr motsvarar 100 000 kr (1a) anskaffningsvärdet. Dessa 100 000 kr är ej resultatpåverkande eftersom det enbart handlar om en omföring från ett tillgångsslag till ett annat. De resterande 36 000 kr (1b) tas upp i resultatrapporten som en finansiell intäkt.

Om index vid lösendagen varit t ex 96 %, hade enbart omföringen av de 100 000 kr redovisats (1a) redovisats. Någon finansiell intäkt hade ej varit aktuell.

3.7 Redovisning av certifikat och statsskuldväxlar

Som nämnts i kapitel 2 är såväl certifikat som statsskuldväxlar diskonteringsinstrument, vilket innebär att den som köper ett sådant instrument betalar ett pris som är lägre än det belopp som betalas ut när instrumentet förfaller. Instrumentets ränta utgörs av skillnaden mellan inköpspriset och det belopp som innehavaren av instrumentet erhåller då instrumentet förfaller eller vid en försäljning före förfalldagen.

I detta avsnitt behandlas först var certifikat och statsskuldväxlar bör placeras i balansräkningen. Därefter berörs närmare hur sådana instrument bör värderas vid bokslut samt hur de hanteras vid försäljning och inlösen.

3.7.1 Placering i balansräkningen

FAR har gjort två uttalanden¹⁵ rörande redovisning av certifikat och statsskuldväxlar där man främst tar ställning till huruvida instrument av detta slag kan redovisas som kassa- och banktillgodohavanden. FAR anser att bankcertifikat är att jämställa med annan bankinlåning och att sådana certifikat därmed kan hänföras till posten Kassa och Bank, medan det inte är tillåtet att redovisa vare sig företagscertifikat eller statsskuldväxlar som banktillgodohavanden. Värt att påpeka är att det som fortsättningsvis här sägs om redovisning av företagscertifikat även gäller exempelvis kommuncertifikat och andra typer av certifikat förutom bankcertifikat.

Eftersom både företagscertifikat och statsskuldväxlar vanligtvis har en löptid på maximalt ett år klassificeras innehav av sådana instrument normalt som kortfristigt. Instrumenten ska därför normalt sett redovisas i kontogrupp 18. Enligt beslut från fullmäktige kan emellertid en värdepappersportfölj som ska behållas under en längre tid redovisas som en finansiell anläggningstillgång dvs i kontogrupp 13. Redovisningen av en portfölj bestående av räntebärande värdepapper följer principen om portföljvärdering som tidigare beskrivits i avsnitt 3.4.1.

3.7.2 Värdering vid bokslut

Eftersom både certifikat och statsskuldväxlar är diskonteringsinstrument hanteras de på samma sätt i redovisningen. Vi kommer i nedanstående exempel att utgå från hur en statsskuldväxel redovisas, men vi vill påpeka att certifikat alltså hanteras på samma sätt. För bankcertifikat gäller dock, som tidigare nämnts, att de är att jämställa med bankinlåning och redovisas därför förslagsvis på ett underkonto till konto 195.

¹⁵ Se FAR:s uttalanden 1. *Redovisning av bankcertifikat* samt 2. *Redovisning av företagscertifikat och statsskuldväxlar*.

Låt oss antaga att följande händer år 1:

1. Kommunen köper en statsskuldväxel den 1 december år 1 för 991 000 kr. Statsskuldväxeln har ett nominellt belopp på 1 000 000 kr som förfaller till betalning den 1 mars år 2.
2. I slutet av år 1 har kommunen fortfarande kvar statsskuldväxeln. Röntan på statsskuldväxeln utgörs som bekant av skillnaden mellan anskaffningsvärdet och värdet vid inlösen eller försäljning. Eftersom statsskuldväxeln behålls över flera perioder ska räntan periodiseras. Man kan i normalfallet utgå från presumtionen att statsskuldväxeln behålls till förfallodagen. I vårt fall har en månad förflutit av den tre månader långa löptiden. En ränteintäkt på $1/3 * (1\,000\,000 - 991\,000) = 3\,000$ kr ska därför hänföras till år 1. Denna upplupna ränta redovisas som en interimfordran på konto 1760.

1845 Innehav av statsskuldväxlar				8420 Ränteintäkter			
1. 1910	991 000	BR	991 000	RR	3 000	2. 1760	3 000
1760 Upplupna ränteintäkter							
2. 8420	3 000	BR	3 000				

3. Balans- och resultatrapport får efter avläsning följande utseende:

Balansrapport

Förutbetalda kostnader och upplupna intäkter

1760 Upplupna ränteintäkter 3 000

Kortfristiga placeringar

1845 Innehav av statsskuldväxlar 991 000 994 000

Resultatrapport

Finansiella intäkter

8420 Ränteintäkter +3 000

I ovanstående exempel utgick vi från presumtionen att kommunen avsåg att behålla statsskuldväxeln till förfallodagen. Detta innebär att det inte behöver göras någon nedskrivning enligt lägsta värdets princip om anskaffningsvärdet är högre än det verkliga värdet, eftersom innehavaren av statsskuldväxeln är garanterad att få det nominella beloppet på 1 000 000 kr när statsskuldväxeln förfaller till betalning.

Om det däremot förhåller sig så att kommunen inte avser att behålla statsskuldväxeln till förfalldagen kan det bli aktuellt med en nedskrivning om det verkliga värdet på balansdagen är lägre än anskaffningsvärdet. Vid fastställandet av ett eventuellt nedskrivningsbehov görs en jämförelse mellan statsskuldväxeln marknadsvärde och dess anskaffningsvärde med tillägg för upplupen ränta. Vid en sådan nedskrivning krediteras konto 1890 Nedskrivning av kortfristiga placeringar, medan konto 859 Övriga finansiella kostnader debiteras. Förslagsvis används här något underkonto till 859 som benämns Nedskrivningar av kortfristiga placeringar.

3.7.3 Bokföring av försäljning och inlösen

Försäljning och inlösen av såväl certifikat som statsskuldväxlar redovisas på samma sätt. Vi fortsätter här med vårt exempel med kommunens innehav av en statsskuldväxel från föregående avsnitt.

Låt oss antaga att följande händer år 2:

1. I bokföringen för år 2 sker återföringen av interimstransaktionerna genom att kontona 1760 och 8420 bokförs omvänt.
2. Kommunens statsskuldväxel löses in på förfalldagen den 1 mars år 2. Kommunen erhåller det nominella beloppet på 1 000 000 kr. Den totala räntan är $1\,000\,000 - 991\,000 = 9\,000$ kr, varav 6 000 kr avser ränta för januari och februari år 2.

1845 Innehav av statsskuldväxlar				8420 Ränteintäkter			
IB	991 000	2a. 1910	991 000	1. 1760	3 000	2b. 1910	9 000
				RR	6 000		
1760 Upplupna ränteintäkter							
IB	3 000	1. 8420	3 000				

3. Balans- och resultatrapport får efter avläsning, följande utseende:

Balansrapport

Kortfristiga placeringar

1845 Innehav av statsskuldväxlar	0	0
----------------------------------	---	---

Resultatrapport

Finansiella intäkter

8420 Ränteintäkter		+6 000
--------------------	--	--------

Kommentar 1: Då statsskuldväxeln är inlöst måste också en eventuell nedskrivning återföras. Detta görs senast vid bokslutet.

Kommentar 2: Att som i exemplet ovan särredovisa upplupen ränta är förenligt med FARs uttalande nr 1 om bankcertifikat. Ett annat förfaringssätt, som också är accepterat och vanligt förekommande, är att öka certifikatets/statsskuldväxelns anskaffningsvärde med den upplupna räntan (jfr Bokföringsnämnden U92:3 om Nollkupongsobligationer).

3.8 Redovisning av obligationer med kupongränta

Obligationer är som tidigare nämnts i kapitel 2 kuponginstrument, vilket innebär att den som placerar i ett sådant instrument erhåller löpande ränteutbetalningar i form av kupongränta. I detta avsnitt behandlar vi redovisning av kuponginstrument genom att exemplifiera med hur en statsobligation hanteras i redovisningen.

3.8.1 Placering i balansräkningen

Huruvida tillgången ska klassificeras som anläggningstillgång eller omsättningstillgång avgörs som tidigare nämnts primärt av syftet med innehavet. Eftersom innehavet normalt är att betrakta som en placering av överlikviditet, kommer vi i detta exempel att redovisa instrumentet som omsättningstillgång i kontogrupp 18. Om fullmäktige beslutar att innehavet är att betrakta som långsiktigt gäller även här att tillgången i sådant fall redovisas i kontogrupp 13.

3.8.2 Värdereglering samt periodisering av ränta

Exemplet nedan är konstruerat med ledning av Redovisningsrådets uttalande URA 1. Det sägs dock ingenting i uttalandet om hur en eventuell kursvinst ska hanteras. Vi har konstruerat exemplet så att en försäljning över anskaffningsvärde och upplupen ränta bokförs som realisationsvinst. En annan tänkbar lösning är att istället hantera motsvarande belopp som en ränteintäkt.

Låt oss antaga att följande händer år 1:

1. Kommunen anskaffar en statsobligation den 1 november för 1 100 000 kr. Statsobligationen har ett nominellt belopp på 1 000 000 kr, som förfaller till betalning den 1 juli år 4. Ränteförfallodag är årligen den 1 juli. Räntan löper med 6 %. Av utgiften för anskaffandet av statsobligationen utgör således 20 000 kr ersättning till säljaren för upplupen ränta $((1\,000\,000 * 0,06) * (4/12))$ samt resterande 1 080 000 kr utgör anskaffningsvärdet för det underliggande pappret (manteln).
2. Vid bokslut bokförs återstoden av årets upplupna ränta $((1\,000\,000 * 0,06) * (2/12))$ 10 000 kr som en interimfordran. Låt oss också anta att ränteläget förändrats, så att marknadsvärdet på manteln (då korrigerat gjorts för upplupen ränta) vid bokslutsdatum är 1 000 000 kr. Detta föranleder att nedskrivning av värdet på den bakomliggande tillgången görs med 80 000 kr.

1760 Upplupna ränteintäkter			
1b. 1910	20 000	BR	30 000
2a. 8420	10 000		

8420 Ränteintäkter			
RR	10 000	2a. 1760	10 000

1835 Innehav av statsobligationer			
1a. 1910	1 080 000	BR	1 080 000

8590 Övriga finansiella kostnader			
2b.1890	80 000	RR	80 000

1890 Nedskrivning av kortfristiga placeringar			
BR	80 000	2b. 8590	80 000

3. Balans- och resultatrapport får efter avläsning följande utseende:

Balansrapport

Förutbetalda kostnader och upplupna intäkter

1760 Upplupna ränteintäkter	30 000	30 000
-----------------------------	--------	--------

Kortfristiga placeringar

1835 Innehav av statsobligationer	1 080 000	
1890 Nedskrivning av kortfristiga placeringar	-80 000	1 000 000

Resultatrapport

Finansiella intäkter

8420 Ränteintäkter	+10 000
--------------------	---------

Finansiella kostnader

8590 Övriga finansiella kostnader	- 80 000
-----------------------------------	----------

3.8.3 Bokföring av reaförlust samt ränteintäkter

Låt oss nu antaga att följande händer år 2:

1. I bokföringen år 2 sker återföringen av interimstransaktionerna genom att kontona 1760 och 8420 bokförs omvänt.
2. Den 1 juli sker inbetalning av ränta 60 000 kr.
3. Den 1 augusti säljs statsobligationerna för 1 000 000 kr + upplupen ränta 5 000 kr
4. Reavinsten/förlusten redovisas.

1760 Upplupna ränteintäkter			
IB	30 000	1. 8420	30 000

8420 Ränteintäkter			
1. 1760	30 000	2. 1910	60 000
RR	35 000	3b. 1910	5 000

1835 Innehav av statsobligationer			
IB	1 080 000	4a. 8598	1 080 000

8598 Reaförlust vid avyttring av kortfristiga placeringar			
4a. 1835	1 080 000	3a. 1910	1 000 000
		4b. 1890	80 000

1890 Nedskrivning av kortfristiga placeringar			
4b. 8598	80 000	IB	80 000

5. Balans- och resultatrapport får efter avläsning följande utseende:

Balansrapport

Förutbetalda kostnader och upplupna intäkter

1760 Upplupna ränteintäkter	0	0
-----------------------------	---	---

Kortfristiga placeringar

1835 Innehav av statsobligationer	0	
-----------------------------------	---	--

1890 Nedskrivning av kortfristiga placeringar	0	0
---	---	---

Resultatrapport

Finansiella intäkter

8420 Ränteintäkter		+35 000
--------------------	--	---------

Finansiella kostnader

8420 Räntekostnader		0
---------------------	--	---

8598 Reaförlust vid avyttring av kortfristiga placeringar		0
---	--	---

Eftersom tillgångarna är avyttrade finns inga tillgångar kvar att ta upp på balansrapporten. Den upplupna räntan för juli erhöll kommunen likvid för i samband med försäljningen av statsobligationen. De finansiella intäkterna avser följaktligen ränta för tiden 1 januari t o m 31 juli. Någon reaförlust blir inte aktuell att redovisa eftersom hela förlusten belastade föregående års resultat.

3.9 Redovisning av nollkupongsobligationer

Som tidigare beskrivits i kapitel 2 saknar en nollkupongsobligation periodvisa räntebetalningar. Nollkupongsobligationens ränta består istället av skillnaden mellan anskaffningsvärdet och det belopp som erhålls vid inlösen eller vid försäljning innan förfallodagen. Bokföringsnämnden anser i uttalandet BFN U 92:3 *Redovisning av nollkupongsobligationer* att denna ränta bör periodiseras till de perioder under vilka innehavaren i realiteten tjänar in ränteintäkten. Även i Redovisningsrådets akutgrupps uttalande URA 1 *Reala nollkupongsobligationer* återfinns samma synsätt. Periodiseringen sker genom att ett belopp som motsvarar den ränteintäkten läggs till obligationens redovisade värde, som följaktligen ökas successivt under obligationens löptid.

3.9.1 Placering i balansräkningen

Huruvida tillgången ska klassificeras som anläggningstillgång eller omsättningstillgång avgörs som tidigare nämnts primärt av syftet med innehavet. Vi har här valt att utgå från att innehavet klassificeras som en anläggningstillgång och redovisas i kontogrupp 13. Om nollkupongsobligationen istället klassificerats som en omsättningstillgång hade givetvis kontogrupp 18 använts istället.

3.9.2 Värdering samt periodisering av ränta

Låt oss antaga att följande händer år 1:

- I början av året emitteras en nollkupongsobligation med ett nominellt värde på 1 000 000 kr. Obligationen löper på 10 år. Kommunen anskaffar obligationen för 700 000 kr vid emissionstillfället. Detta innebär att nollkupongsobligationen har en effektiv ränta på 3,36311 %, beräknat som $700\,000 * 1,036311^{10} = 1\,000\,000$.
- Vid bokslut bokförs den upplupna räntan på 25 418 kr ($700\,000 * 1,036311 = 25\,418$) genom att räntan läggs till nollkupongsobligationens anskaffningsvärde. Vi antar dessutom här att marknadsräntorna har stigit under året vilket medfört att värdet av vår nollkupongare har sjunkit så att obligationen är värd 715 418 kr istället för 725 418 kr (d v s anskaffningsvärde 700 000 kr + upplupen ränta 25 418 kr). Det finns alltså orealiserad kursförlust på 10 000 kr ($725\,418 - 715\,418 = 10\,000$).

1335 Innehav av nollkupongsobligationer				8420 Ränteintäkter			
1. 1910	700 000	BR	725 418	RR	25 418	2a. 1335	25 418
2a. 8420	25 418						

1390 Värdering av värdepapper och långfristiga fordringar				8596 Nedskrivning av finansiella anläggningstillgångar			
BR	10 000	2b. 8596	10 000	2b. 1390	10 000	RR	10 000

3. Balans- och resultatrapport får efter avläsning följande utseende:

Balansrapport

Långfristiga placeringar

1335 Innehav av nollkupongsobligationer	725 418	
1390 Värdering av värdepapper och långfristiga fordringar	<u>-10 000</u>	715 418

Resultatrapport

Finansiella intäkter

8420 Ränteintäkter		+25 418
--------------------	--	---------

Finansiella kostnader

8596 Nedskrivning av finansiella anläggningstillgångar		-10 000
--	--	---------

Antag nu att följande händer år 2:

- I bokslutet år två redovisas en upplupen ränta för år 2 på 26 341 kr ($725\,418 \cdot 0,036311 = 26\,341$). Samtidigt antar vi att vår nollkupongsobligation stigit i värde så mycket under år två att det inte längre finns skäl för den nedskrivning som gjordes i bokslutet för år ett, vilket medför att nedskrivningen ska återföras.

1335 Innehav av nollkupongsobligationer		8420 Ränteintäkter	
IB	725 418	BR	751 759
1a. 8420	26 341	RR	26 341
		1a. 1335	26 341

1390 Värdereglering av värdepapper och långfristiga fordringar		8496 Återföring av nedskrivning av finansiell anläggningstillgång	
1b. 8496	10 000	IB	10 000
		RR	10 000
		1b. 1390	10 000

2. Balans- och resultatrapport får efter avläsning följande utseende:

Balansrapport

Långfristiga placeringar

1335 Innehav av nollkupongsobligationer	751 759	
1390 Värdereglering av värdepapper och långfristiga fordringar	0	751 759

Resultatrapport

Finansiella intäkter

8420 Ränteintäkter		+26 341
--------------------	--	---------

Avskrivningar mm

8496 Återföring av nedskrivning av finansiell anläggningstillgång		+10 000
---	--	---------

3.9.3 Bokföring av realisationsresultat

Låt oss nu antaga att följande händer år 3:

1. Kommunen avyttrar obligationen den 30/6 år 3 för 769 000 kr.
2. Den upplupna räntan under år tre fram till avyttringstillfället blir $(751\,759 * 0,036311) * 6/12 = 13\,649$ kr. Skillnaden mellan försäljningspriset och det upplupna anskaffningsvärdet blir då $769\,000 - (751\,759 + 13\,649) = 3\,592$ kr, det vill säga en realisationsvinst på 3 592 kr.
3. Realisationsresultatet redovisas.

1335 Innehav av nollkupongsobligationer				8420 Ränteintäkter			
IB	751 759	3. 8499	765 408	RR	13 649	2. 1335	13 649
2. 8420	13 649						

8499 Realisationsvinst vid försäljning av finansiella anläggningstillgångar			
3. 1335	765 408	1. 1910	769 000
RR	3592		

4. Balans- och resultatrapport får efter avläsning följande utseende:

Balansrapport

Långfristiga placeringar

1335 Innehav av nollkupongsobligationer	0	
1390 Värdereglering av värdepapper och långfristiga fordringar	0	0

Resultatrapport

Finansiella intäkter

8420 Ränteintäkter	+13 649
8499 Realisationsvinst vid försäljning av finansiella anläggningstillgångar	+3 592

Finansiella kostnader

8496 Återföring av nedskrivning av finansiell anläggningstillgång	0
---	---

Kommentar: Om kommunen i ovanstående exempel hade haft för avsikt att inneha obligationen till förfall och om denna avsikt kan påvisas är det inte nödvändigt att skriva ned obligationens värde, eftersom kommunen då är garanterade det nominella beloppet på förfalldagen. Denna uppfattning förefaller komma till uttryck i såväl BFN 92:3 som URA 1.

3.9.4 Speciellt om reala nollkupongsobligationer

Enligt Redovisningsrådets akutgrupps uttalande URA 1 bör man för reala nollkupongsobligationer för varje period redovisa en ränteintäkt som motsvarar dels den reala räntan, dels inflationskompensationen. Förutom beräkningen av den upplupna räntan torde inte redovisningen av reala nollkupongsobligationer skilja sig nämnvärt från redovisningen av ”vanliga” nollkupongsobligationer som exemplifierats ovan. Vid beräkning av ränteintäkten för en real nollkupongsobligation beaktas inflationen genom att den effektiva reala räntan justeras med förändringen av det index (t ex konsumentprisindex, KPI) till vilket obligationen är kopplat. Om den effektiva räntan är 3,6311% som i ovanstående exempel, förändringen i KPI är 3% och obligationen anskaffas den 1/1 år 1 för 700 000 kr, så blir den upplupna räntan den 31/12 år 1 lika med 26 180 kr ($0,036311 * 1,03 * 700\,000 = 26\,180$).

3.10 Redovisning av upplåning via certifikatprogram

I tidigare exempel har vi berört olika finansiella tillgångar i form av finansiella instrument. Bland annat har vi berört hur certifikat redovisas när det rör sig om en placering sett från kommunens sida (se avsnitt 3.7). I detta avsnitt kommer vi emellertid att behandla hur upplåning via certifikatprogram bör redovisas. Som tidigare nämnts är ett certifikat ett diskonteringsinstrument vilket innebär att den som köper ett sådant instrument betalar ett pris som är lägre än det belopp som betalas ut när instrumentet förfaller, det vill säga instrumentet emitteras till underkurs.

Om ett låneinstrument emitteras till en kurs som understiger den kurs till vilket lånet ska lösas benämns denna kostnad för låntagaren generellt sett för *kapitalrabatt*. För ett diskonteringsinstrument utgör kapitalrabatten instrumentets hela ränta, eftersom några räntekuponger inte utbetalas¹⁶.

Den redovisningsmässiga hanteringen av kapitalrabatter regleras i KRL 6 kap. § 10 som lyder:

”Kapitalrabatter och direkta emissionsutgifter vid upptagande av lån ska periodiseras, dock längst över tiden till dess skulden förfaller till betalning. Sådan periodisering behöver dock inte göras om den är utan väsentlig betydelse.”

Uttrycket direkta emissionsutgifter avser enligt Brorström, Eriksson & Haglund (2003) utgifter för upptagande av lånet, som till exempel provision till förmedlande bank eller tryckning av skuldebrev. Periodisering av kapitalrabatten och emissionsutgifterna kan göras på olika sätt. Ett alternativ är att ta upp kapitalrabatten och emissionsutgifterna som en tillgång, vilken sedan skrivs av.

Avskrivningen måste i så fall ske på sådant sätt att tillgången är fullt avskriven senast då skulden förfaller till betalning för att vara förenlig med KRL.

¹⁶ Kapitalrabatt förekommer även vid emission av kuponginstrument, där kapitalrabatt kan vara ett alternativ till en högre ränta.

Ett annat sätt att hantera periodiseringen är att redovisa nuvärdet av skulden på skuldsidan och att kapitalrabatten periodiseras genom att skuldens nuvärde ökas¹⁷. Detta sätt förefaller förenligt med FARs uttalande 2. *Redovisning av företagscertifikat och statsskuldväxlar*, där det sägs att ”Per balansdagen upplupen ränta ska inräknas i skuldens värde.”.

Vi har här valt att exemplifiera redovisningen av upplåning via certifikatprogram genom att använda den sistnämnda metoden, det vill säga certifikatets upplupna ränta läggs till skuldens värde. Vi har vidare utgått ifrån att emissionsutgifterna ej är av väsentlig betydelse och därför kostnadsförs direkt, och berörs därmed inte i exemplet.

3.10.1 Placering i balansräkningen

Enligt FAR är upplåning via certifikat att anse som en kortfristig skuld eftersom certifikatets återstående löptiden är mindre än ett år¹⁸. FAR anser vidare att om det är fråga om ett stort belopp kan det vara lämpligt att särredovisa posten. Angående klassificeringen som en kortfristig skuld torde denna kunna diskuteras i de fall då låntagaren erhållit ett långfristigt lånelöfte. I sådana fall har det i praxis förekommit att upplåningen via certifikatprogrammet redovisats som långfristig, trots att de emitterade certifikaten i sig har en kort löptid. Vi har dock valt att i nedanstående exempel utgå från att upplåningen klassificerats som kortfristig.

3.10.2 Redovisning av ett certifikat

Låt oss antaga att följande händer år 1:

1. Den 1 november emitterar kommunen ett certifikat med ett nominellt belopp på 10 Mkr inom ramen för ett certifikatprogram. Certifikatet löper på 90 dagar och med en ränta på 5 %. Genom att tillämpa formeln från avsnitt 2.1.1 erhåller vi certifikatets nuvärde – det vill säga *likvidbeloppet* – enligt följande:

$$P = \frac{10000000}{1 + \frac{5}{100} * \frac{90}{360}} = 9876543$$

¹⁷ Se t ex Öhrlings Coopers & Lybrand (1996) där denna metod förespråkas.

¹⁸ Se FAR 2. *Redovisning av företagscertifikat och statsskuldväxlar*.

2. Per den 31/12 har certifikatet 30 dagar kvar till förfall (dvs varje månad antas ha 30 dagar). Med tillämpning av samma formel som ovan kan certifikatets nuvärde beräknas:

$$P = \frac{10000000}{1 + \frac{5}{100} * \frac{30}{360}} = 9958506$$

Den upplupna räntan blir således $9\,958\,506 - 9\,876\,543 = 81\,963$ och bokförs vid bokslutstillfället som en ökning av skuldens värde¹⁹.

2415 Upplåning via certifikatprogram				8520 Räntekostnader			
BR	9 958 506	1. 1910	9 876 543	2. 2415	81 963	RR	81 963
		2. 8520	81 963				

3. Balans- och resultatrapporten får efter avläsning följande utseende:

Balansrapport

Kortfristiga skulder

2415 Upplåning via certifikatprogram	<u>9 958 506</u>
--------------------------------------	------------------

Resultatrapport

Finansiella kostnader

8520 Räntekostnader	-81 963
---------------------	---------

¹⁹ Enligt FAR 2. *Redovisning av företagscertifikat och statsskuldväxlar* är det inte nödvändigt att beakta certifikatets marknadsvärde på balansdagen. Om kommunen avser att lösa in certifikatet i förtid bör dock marknadsvärdet beaktas. I så fall görs en jämförelse mellan certifikatets marknadsvärde och dess anskaffningsvärde + upplupen ränta. Det förefaller vara förenligt med försiktighetsprincipen att i sådana fall redovisa det högsta av de båda värdena.

Antag nu att följande händer år 2:

4. Den siste januari förfaller certifikatet till betalning, varpå kommunen löser in certifikatet till dess nominella belopp på 10 Mkr.

5. Röntan för de sista 30 dagarna ($10\,000\,000 - 9\,958\,506 = 41\,494$) redovisas.

2415 Upplåning via certifikatprogram				8520 Räntekostnader			
4. 1910	10 000 000	IB	9 958 506	5. 2415	41 494	RR	41 494
		5. 8520	41 494				

6. Balans- och resultatrapport får efter avläsning följande utseende:

Balansrapport

Kortfristiga skulder

2414 Upplåning via certifikatprogram 0

Resultatrapport

Finansiella kostnader

8520 Räntekostnader -41 494

4

Epilog – vad kan vi förvänta
oss av framtiden

Hur olika typer av finansiella instrument bör redovisas är en mycket omdebatterad fråga såväl i Sverige som internationellt. Debatten har i stor utsträckning rört hur finansiella instrument ska värderas i redovisningen. Idag gällande normgivning bygger på försiktighetsprincipen, realisationsprincipen och principen om historiska anskaffningsvärden. De sätt att redovisa finansiella instrument som beskrivits i föregående kapitel innebär som bekant att utgångspunkten för värdering är det historiska anskaffningsvärdet samt att eventuella *värdeökningar* normalt inte redovisas förrän de realiseras, medan eventuella *värdenedgångar* leder till nedskrivning i enlighet med försiktighetsprincipen.

Detta sätt att hantera värdeförändringar har kritiserats för att vara ologiskt och för att inte ge tillräckligt relevant information ur ett investerarperspektiv (jfr Scott 2003). Ett sätt att spegla både värdenedgångar och värdeuppgångar är att värdera de finansiella instrumenten till verkliga värden istället för till historiska anskaffningsvärden. Detta innebär dock väsentliga avsteg från såväl försiktighetsprincipen som principen om historiska anskaffningsvärden, principer som idag anses vara av särskild betydelse för svensk kommunal redovisning (Brorström et al 2000).

Den internationella normgivaren IASB (International Accounting Standards Board) har antagit en redovisningsstandard kallad IAS 39 *Financial Instruments:*

Recognition and Measurement som föreskriver att ett antal olika kategorier av finansiella instrument ska redovisas till verkliga värden istället för till anskaffningsvärden. Enligt ett EU beslut ska IASB:s standarder användas i koncernredovisningen från och med år 2005 av samtliga företag vars aktier är noterade på en marknadsplats inom EU.

Om vi tillåter oss att spekulera lite i framtiden, så förefaller det inte orimligt att Redovisningsrådet (såtillvida det kommer att fortleva efter 2005) och sedermera även Bokföringsnämnden kommer att utfärda rekommendationer som ligger i linje med IAS 39. Om så sker kommer troligtvis FAR:s rekommendationer och uttalanden att upphävas. Om detta scenario blir verklighet kommer förmodligen Rådet för kommunal redovisning att i större utsträckning än idag behöva utfärda egna rekommendationer för redovisning av finansiella instrument inom kommuner och landsting. Behovet av att utarbeta rutiner för konsolidering av kommunala bolag i den sammanställda kommunala redovisningen accentueras också.

En övergång till värdering av finansiella instrument till marknadsvärden skulle dels kräva en ändring av KRL:s sjätte kapitel, dels ett accepterande av avsteg från de ur kommunal synpunkt så viktiga principerna om försiktighet samt värdering till historiska anskaffningsvärden, en utveckling som i dagsläget knappast verkar trolig.

5

Referenser

- Bokföringsnämnden* (1992). *U92:3 Redovisning av nollkupongsobligationer*. I FAR:s Samlingsvolym del 1 2003, Stockholm: FAR Förlag, s 630-631.
- Brorström, B., Falkman, P., Haglund, A., och Lagebro, A. (2000). *Förutsättningar för kommunal redovisning och finansiella bedömning*. Stockholm: Rådet för kommunal redovisning.
- Brorström, B., Eriksson, O. & Haglund, A. (2003). *Kommunal redovisningslag – beskrivning och tolkning*. Lund: Studentlitteratur, 4:e uppl.
- FAR (2002). *Rekommendation nr 12 Redovisning av aktier och andelar*. I FAR:s Samlingsvolym del 1 2003, Stockholm: FAR Förlag, s 1264-1269.
- FAR (2000). *Uttalande 1 Redovisning av bankcertifikat*. I FAR:s Samlingsvolym del 1 2003, Stockholm: FAR Förlag, s 1280-1281.
- FAR (2000). *Uttalande 2 Redovisning av företagscertifikat och statsskuldväxlar*. I FAR:s Samlingsvolym del 1 2003, Stockholm: FAR Förlag, s 1281-1282.
- Lybeck, J.A. & Hagerud, G. (1996). *Penningmarknadens instrument*. Stockholm: Rabén Prisma, 4:e uppl.
- Petersson, H. (2001). *Tilläggsupplysningar till de finansiella rapporterna – praxis, idéer och exempel*. Stockholm: Rådet för kommunal redovisning.
- Redovisningsrådet* (2002). *RR 2:02 Varulager*. I FAR:s Samlingsvolym del 1 2003, Stockholm: FAR Förlag, s 686-692.
- Redovisningsrådet* (2002). *RR 27 Finansiella instrument: Upplysningar och klassificering*. I FAR:s Samlingsvolym del 1 2003, Stockholm: FAR Förlag, s 1029-1058.
- Redovisningsrådets Akutgrupps uttalanden, URA 1 Reala nollkupongsobligationer*. I FAR:s Samlingsvolym del 1 2003, Stockholm: FAR Förlag, s 1120-1121.
- Rådet för kommunal redovisning* (2000). *Rekommendation nr 7 Upplysningar om pensionsförpliktelser och pensionsmedel*. Stockholm: Rådet för kommunal redovisning.

Rådet för kommunal redovisning (2002). *Rekommendation nr 9 Klassificering av finansiella tillgångar*. Stockholm: Rådet för kommunal redovisning.

Svenska kommunförbundet, (2001). *Kommun-Bas 02*; Stockholm: Svenska Kommunförbundet.

Scott, W.R., (2003). *Financial Accounting Theory*. Toronto: Prentice Hall.

Öhrlings, Coopers & Lybrand. (1996). *Finansiella instrument*. Stockholm: ÖhrlingsPricewaterhouse-Coopers.

